

Török Katalin

Roma fiatalok esélyeinek növelése a felsőoktatásban

1. Bevezetés

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCsSzI) Szociálpolitikai Főosztálya az Oktatási Minisztérium Hátrányos Helyzetű és Roma Gyermekek Felzárkóztatásáért Felelős Miniszteri Biztos Hivatalának és a Miniszterelnöki Hivatal Romaügyekért Felelős Politikai Államtitkárságának támogatásával 2002 szeptemberétől felvételi előkészítőt indított roma fiatalok részvételével, a Miskolci Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola közreműködésével. A következő tanévben a Nyíregyházi Főiskola mellett a programhoz csatlakozott az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara, valamint a Pécsi Tudományegyetem is. A 2003/2004-es tanév felvételi előkészítőjét a Vodafone Magyarország Alapítvány támogatta.

1 A felvételi előkészítő célja

Az előkészítő célja, hogy támogassa a roma fiatalok közép-és felsőfokú képzését, ezáltal hozzájáruljon a roma értelmiségi réteg kialakulásához, a roma fiatalok munkaerő-piaci pozíciójának javításához, valamint a roma kisebbség társadalmi integrációjához.

A program további, a felvételi előkészítőn túlmutató célja, hogy tematikus táborok, kirándulások, tréningek szervezésével elősegítse a programban résztvevő roma fiatalok egymás közötti kapcsolatainak elmélyítését, és olyan informális háló létrejöttét, mely révén a fiatalok segíthetik egymást napi gondjaik megoldásában is.

2 Az előkészítő menete

A felvételi előkészítő szakmai és technikai szervezését minden helyszínen az előkészítő lebonyolításában részt vevő felsőoktatási intézmények vállalták. Az oktatásban az adott főiskola/egyetem oktatói vettek részt. Az előkészítők mind az őszi, mind a tavaszi szemeszterben 100 órás képzésként indultak a következő tantárgyakból: angol nyelv, német nyelv, magyar nyelv és irodalom, társadalomismeret, történelem, szociálpedagógia, földrajz, jog, matematika.

A foglalkozások heti két alkalommal (hétköznap 17.00-20.00 óráig, szombaton 9.00-17.00 óráig), konzultációs jelleggel kerültek megrendezésre a diákok igényeihez és a választott tantárgyakhoz igazítva. Az órák a megértést és az ellenőrzést szolgálták: az előkészítő során minden diák jegyzeteket, óravázlatokat kapott a tananyagról, valamint rendszeresen számot adtak tudásukról írásbeli tesztek segítségével. Azok a diákok, akiknek nem volt lehetőségük az előkészítő

foglalkozásokon megjelenni, és akik igényelték, többletfeladatokat kaphattak, amelyeket a tanárok javítás után visszaküldtek nekik. A diákok felkészülését tanulás-módszertani és személyiségfejlesztő órák is segítették. A kurzus végén a tanulók próbafelvételin vettek részt, ahol megismerhették a felvételi vizsga menetét, és visszajelzést kaptak tudásukról.

A kurzusra pályázat benyújtásával lehetett jelentkezni. A felvételi előkészítő a támogatók jóvoltából térítésmentes volt a diákok számára.

Az NCsSzi Szociálpolitikai Főosztályának romaügyi szakreferense – az előkészítőért felelős munkatárs – kéthavonta találkozókat szervezett az előkészítő résztvevőinek, ahol a tanulóknak lehetőségük adódott egyrészt megbeszélni az elért eredményeket, másrészt elmélyíteni informális kapcsolataikat. A tanulók felkészüléséről az oktatók is rendszeresen beszámoltak az illetékes munkatársnak. A 2002/2003-as tanévben a Honvédelmi Minisztérium jóvoltából az NCsSzi romaügyi szakreferense kétnapos tábort szervezett a diákok számára. A tábor célja az előkészítő szakmai lezárása, valamint a fiatalok egymás közötti kapcsolatainak elmélyítése volt.

Az előkészítő egyik fontos eleme, hogy a foglalkozásokon a roma diákok együtt tanulnak nem roma származású diaktársaikkal. Ez elősegítheti a roma fiatalok oktatási integrációját és társadalmi beilleszkedését. További fontos szempont, hogy az előkészítőt az NCsSzi részéről koordináló romaügyi szakreferens személyes kapcsolatot alakít ki az előkészítőn résztvevő diákokkal, és segítséget nyújt ösztöndíj megpályázásában, kollégiumi elhelyezésben, munkahelykeresésben is.

3 Az előkészítő eredményessége

A 2002/2003-as tanévben 4 megyéből (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Hajdú-Bihar megye, Heves megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) összesen 47 roma származású tanuló jelentkezett előkészítőre. A kurzust 35 fő kezdte el a következő szakokon: magyar nyelv és irodalom (5 fő), szociálpedagógia (12 fő), angol nyelv (4 fő), történelem (7 fő), német nyelv (1 fő), társadalomismeret (6 fő). Az előkészítőt 29 fő végezte el, akikből 17 fő (58,6%) sikeres felvételi vizsgát tett.

A 2003/2004-es tanévben az alábbi 8 megyéből jelentkeztek tanulók az előkészítőre: Baranya megye, Budapest, Hajdú-Bihar megye, Heves megye, Nógrád megye, Pest megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye. Összesen 115 fő nyújtott be pályázatot, és 97 fő kezdte el a kurzust az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, a Nyíregyházi

Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet, valamint a Pécsi Tudományegyetem szakjain. Az előkészítőt 70 fő végezte el, akikből 55 fő (78,6%) sikeres felvételi vizsgát tett.

A Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet Szociálpolitikai Főosztályának kutató-elemző csoportja kérdőíves vizsgálatot végzett a 2002/2003-as és a 2003/2004-es tanévben megrendezett felvételi előkészítőkön részt vett roma származású fiatalok körében. A vizsgálat a fiatalok előkészítővel kapcsolatos tapasztalataira és a megkérdezettek szociális-gazdasági hátterére vonatkozott. A fentiekben említett két tanév előkészítőseivel kapcsolatos adatokat együtt kezeltük a feldolgozás során.

A két tanfolyam roma származású résztvevői közül (összesen 132 fiatal, akikből 99 személy végezte el a tanfolyamot) összesen 62 kérdőív érkezett vissza. A kérdőívek kitöltése során előfordult, hogy a megkérdezettek nem válaszoltak mindegyik kérdésre, ebből adódik, hogy az egyes kérdések elemzésénél eltérő létszámú válaszadói körrel találkozunk.

2. Demográfiai jellemzők

1 Nem és életkor

Az 59 válaszadó 66,1%-a nő, 33,9%-a férfi.

Az előkészítő résztvevőinek átlagéletkora 21 év. Az 59 válaszadó jelenlegi életkorát tekintve a legtöbben 19 évesek (37,3%). A megkérdezettek körében viszonylag magas a 20, illetve 21 évesek aránya is (20 éves a válaszadók 13,6%-a, 21 éves a válaszadók 11,9%-a).

Az előkészítő legfiatalabb tagjai jelenleg 18 évesek, ők a válaszadók 10,2%-át alkotják. A tanfolyamon részt vett legidősebb megkérdezett jelenleg 36 éves.

A 39 válaszadó nő közt a legtöbben jelenleg 19 évesek (41%), 20 éves a női válaszadók 15,4%-a, 21 éves 12,8%-uk. A legfiatalabbak közé 7,7%-uk tartozik, a legidősebb résztvevő pedig a válaszadók 2,6%-át adja. A 20 válaszadó férfi közül a legtöbben jelenleg szintén 19 évesek (30%), 18 éves 15%-uk, 20 éves 10%-uk, 21 éves szintén 10%-uk. (1. tábla)

1. tábla

Életkor (év)	F ő	Neme		Össze se n
	%	Férfi	Nő	
18	fő	3	3	6
	%	15,0	7,7	10,2
19	fő	6	16	22
	%	30,0	41,0	37,3
20	fő	2	6	8
	%	10,0	15,4	13,6
21	fő	2	5	7
	%	10,0	12,8	11,9
22	fő	2	2	4
	%	10,0	5,1	6,8
23	fő	1	3	4
	%	5,0	7,7	6,8
24	fő	2	0	2
	%	10,0	0,0	3,4
25	fő	1	1	2
	%	5,0	2,6	3,4
28	fő	0	1	1
	%	0,0	2,6	1,7
29	fő	1	0	1
	%	5,0	0,0	1,7
33	fő	0	1	1
	%	0,0	2,6	1,7
36	fő	0	1	1
	%	0,0	2,6	1,7
Össze se n	fő	20	39	59
	%	100,0	100,0	100,0

2 Lakhely

A 61 válaszadó több mint fele gyerekkorában községben lakott (54,1%). Magasnak tekinthető azok aránya is, akik városban nőttek fel (23%). Megyei jogú városban a válaszadók 8,2%-a nevelkedett, míg Budapesten a válaszadók 14,8%-a élt gyerekkorában.

A férfiak és nők körében a gyerekkori lakhelyet vizsgálva a következő eredményeket kapjuk: a 39 válaszadó nő közül gyermekkorukban legtöbben községben éltek (51,3%). A válaszadó nők 23,1%-a városban, 7,7%-a megyei jogú városban, 17,9%-a Budapesten nőtt fel. A 20 válaszadó férfi közül legtöbben szintén községben éltek gyerekként (65%). Városban 20%-uk, megyei jogú városban 10%-uk, Budapesten 5%-uk nevelkedett.

A 61 válaszadó közül legtöbben jelenleg is községben élnek (52,5%), 23%-uk városban, 6,6%-uk megyei jogú városban, 18%-uk Budapesten lakik.

A jelenlegi és a gyerekkori lakhely tekintetében kismértékű elmozdulás a fővárosba költözés terén tapasztalható: gyerekkori lakhelyként a válaszadók 14,8%-a (9 fő) jelölte meg Budapestet, jelenleg pedig 18%-uk (11 fő) él a fővárosban. A jelenleg budapesti lakhellyel rendelkező 11 résztvevő 63,6%-a gyerekként is Budapesten élt, 27,3%-uk vidéki városokból érkezett a fővárosba, 9,1%-ról pedig nem tudjuk, honnan költözött Budapestre.

A fővárosból történő kiköltözés terén is találunk változást: azok, akik gyerekkori lakhelyként Budapestet jelölték meg (9 fő, 14,8%), közülük jelenleg heten (a 9 fő 77,8%-a) élnek még mindig Budapesten, két fő (22,2%) pedig vidéki városokba költözött.

3. Középiskolai tanulmányok

1 A középiskola megválasztása

A megkérdezettek többségének iskolai pályafutása szokványosan alakult: legtöbben az általános iskola közvetlen befejezése után kezdték meg középiskolai tanulmányaikat nappali tagozatos szakközépiskolában vagy gimnáziumban.

A 60 válaszadó többsége (73,3%) az általános iskola közvetlen befejezése után kezdte meg középiskolai tanulmányait. A fiatalok 8,3%-a az általános iskola után egy év kihagyással kezdett el középiskolában tanulni, 6,7% az alapfokú tanulmányok befejezése után több mint öt évvel kezdte meg középiskolai tanulmányait, 11,7%-uk pedig az „egyéb” kategóriát jelölte meg a kérdés

megválaszolásánál. Közülük volt olyan válaszadó, aki például az általános iskola befejezése után 11 évvel kezdte meg középiskolai tanulmányait, és volt olyan is, aki a szakmunkásképző elvégzése után kezdett el középiskolába járni.

Megkérdeztük az előkészítő résztvevőitől, hogy érettségit adó iskolájukat milyen szempont(ok) szerint választották. A megkérdezettek egyszerre több választ is megjelölhettek. A válaszok a különböző válaszlehetőségek között szóródtak. A középiskola megválasztásánál a fiatalok leginkább a jó szakmai képzés szempontját vették figyelembe; a válaszadók 12,9%-a jelölte meg ezt a lehetőséget. Gyakori választási szempont volt az is, hogy az iskola közel legyen a lakhelyhez, emiatt 9,7%-uk választotta tanulmányai színhelyéül érettségit adó iskoláját.

Az 58 válaszadó közül a legtöbben (84,5%) tanulmányaik befejezéséig nem váltottak középiskolát. Az osztályismétlés tekintetében a 61 fő válaszadó túlnyomó többsége (91,8%) nem ismételt osztályt sem.

2 Hátrányos megkülönböztetés a roma származás miatt

A tanulmányi évek során az 58 fő válaszadó közül 40 fő (69%) nem tapasztalt, 18 fő (31%) tapasztalt hátrányos megkülönböztetést roma származása miatt. Az utóbbiak ide vonatkozó válaszaiból idézünk néhányat:

„Általános iskolában, a naplóban „C” betűvel voltunk páran megjelölve, ami számomra sértő volt.”

„Nem becsültek annyira, mint a többieket.”

„A gyerekek részéről csúfolódás, rasszista megjegyzések, testi bántalmazás.”

„A saját tanárom cigányozott le.”

„Általános iskola alsó tagozatában a roma gyerekeket összeültették egymással. Hármasnál jobbat soha nem kaptunk általánosban, teljes elnyomás.”

„Nem mehettem német versenyre, mert azt nézték, kinek a gyereke vagyok”.

3 Az érettségi megszerzése

A 61 válaszoló közül legtöbben (50,8%) szakközépiskolában, nappali tagozaton szerezték érettségi bizonyítványukat, de magas azon tanulók aránya is, akik nappali tagozatos gimnáziumba jártak

(41%). Négyen tanultak esti gimnáziumban, egy fő pedig levelező tagozaton szakközépiskolában (2. tábla).

2. tábla

Milyen keretek között szerezte/fogja megszerezni érettségi bizonyítványát?	Fő	%
gimnázium nappali tagozatán	25	41,0
szakközépiskola nappali tagozatán	31	50,8
gimnázium esti tagozatán	4	6,6
szakközépiskola levelező tagozatán	1	1,6
Összesen	61	100,0

A megkérdezett 39 nő közül legtöbben (48,7%) nappali tagozatos rendszerű, szakközépiskolai képzésben vettek részt, és 41%-uk járt nappali tagozatos gimnáziumba. Gimnázium esti tagozatán 7,7%-uk tanult, levelező tagozatos szakközépiskolai képzésben 2,6%-uk vett részt.

A mintában szereplő 20 férfi közül legtöbben szakközépiskola nappali tagozatán szereztek érettségi bizonyítványukat (60%), és 35%-uk tanult nappali tagozaton gimnáziumban. Esti gimnáziumba 5%-uk járt. Szakközépiskola levelező tagozatán a megkérdezett férfiak közül senki sem tanult.

Az alábbi (3.) táblázat jól mutatja, hogy arányaiban több nő vett részt alternatív, nem nappali rendszerű képzésben, mint férfi.

3. tábla

A válaszadó neme	fő	Milyen keretek között szerezte/szerzi érettségi bizonyítványát?				Összesen
	%	gimnázium nappali tagozatán	szakközép-iskola nappali tagozatán	esti tagozaton gimnázium-ban	levelező tagozaton szakközépiskolában	
férfi	fő	7	12	1	–	20
	%	35,0	60,0	5,0	–	100,0
nő	fő	16	19	3	1	39
	%	41,0	48,7	7,7	2,6	100,0

Megkérdeztük az előkészítő résztvevőit, amennyiben még középiskolai tanulmányaikat folytatják, hányadévesek. A lekérdezés idején az előkészítő résztvevőinek 37,1%-a szakközépiskolai, illetve gimnáziumi tanulmányainak végén járt. Erre a kérdésre a megkérdezettek jelentős hányada (58,1%) azonban nem adott választ, ami abból is adódhat, hogy érettségijüket 2002 előtt szerezték, azaz a lekérdezés idején már rendelkeztek érettségivel.

4 *A továbbtanulással kapcsolatos motivációk*

A továbbtanulásra vonatkozó motiváció vizsgálatához összegyűjtöttünk néhány tényezőt, amelyek meghatározhatják, illetve befolyásolhatják a továbbtanulási szándékot. Ezekből a megkérdezettek egyszerre többet is megjelölhettek válaszaikban. Az általunk összegyűjtött tényezők a következők voltak: magasabb jövedelem elérése; magasabb presztízsű állás betöltésének lehetősége; nagyobb tudás megszerzése; a családi környezettől való eltávolodás lehetősége; kapcsolatok kiépítésének lehetősége; bizonyítani szeretné, hogy a romák is képesek értelmiségi pályán megállni a helyüket; a környezet (család, barátok, tanárok stb.) ezt várja el.

Az előkészítő megkérdezett résztvevői (62 fő) a továbbtanulással kapcsolatos motivációk közül a legtöbbször (46 alkalommal) a magasabb jövedelem elérését jelölték, ez az összes előfordult válasz (204 válasz) 22,5%-a. A motiváció összetevői között hasonlóan magas értéket képvisel annak bizonyítása is, hogy a romák is képesek értelmiségi pályán megállni a helyüket. Ezt a válaszlehetőséget összesen 44-szer (21,6%) jelölték a megkérdezettek. A válaszok között a tudásszerzés is jelentős helyet foglal el: ez a válasz 40 alkalommal (19,6%) fordult elő a vizsgált személyek körében. A magasabb presztízsű állás betöltésének lehetősége szintén gyakori ok a továbbtanulni szándékozóknál. Ezt a választ a megkérdezettek összesen 32-szer (15,7%) jelölték meg. A kapcsolatok kiépítésének lehetősége 24-szer (11,8%) fordult elő a válaszok között.

A vizsgált személyek körében annak a lehetőségnek az említése, hogy a továbbtanulás által a megkérdezett távol kerülhet a családtól, mindössze 8 esetben (3,9%) fordult elő. Szintén kevesen vannak azok is, akik a továbbtanulást a környezetük felől érkező elvárás miatt választják. Ezt a válaszlehetőséget összesen 10 alkalommal (4,9%) jelölték meg.

A továbbtanulás motivációja többretegű változó. Az előzőekben azokat az összetevőket emeltük ki a válaszok közül, amelyek a leggyakrabban, illetve a legritkábban fordulnak elő, ezért a fentiekben ismertetett összetevőket nem szabad egyedüli, különálló válaszként kezelni!

A nembeli megoszlást tekintve a 20 fő férfi közül a legtöbben (30%) a következő tényezők együttjárása miatt választották a továbbtanulás útját: jövedelem és presztízs, tudásszerzés és kapcsolatépítés, valamint a bizonyítási igény miatt. A 39 nő közül a legtöbben (10,3%) a tudásszerzést, a kapcsolatépítést és a bizonyítás igényét jelölték meg együttesen. A válaszok megoszlásának érdekessége, hogy a nők válaszai szélesebb skálán szóródnak az egyes válaszlehetőségek között, mint a férfiakéi, azaz a nők válaszaik során többféle kombinációban képviseltetik magukat, mint a férfiak. További érdekesség, hogy a továbbtanulás motivációjánál a nőknél és a férfiaknál a fentiekben említett leggyakoribb válaszok a magasabb jövedelem és a magasabb presztízsű állás elérését kivéve hasonlítanak egymáshoz, ám e két szempontot a férfiak válaszaiban találjuk meg.

Megnéztük azt is, hogy a jelenlegi lakhely milyen összefüggést mutat az egyes motivációs tényezőkkel. A vizsgálat során azt találtuk, hogy a községben élők közül a legtöbben (21,9%) a következő tényezők együttjárása miatt választják a továbbtanulást: magasabb jövedelem és magasabb presztízs, továbbá tudásszerzés és kapcsolatépítés, valamint bizonyítási igény. A kérdőívben szereplő többi településtípusnál (város, megyei jogú város, Budapest) nem találtunk a községhez hasonló, a válaszlehetőségek kvázi magas és gyakori együttjárását mutató értéket, mert ezekben az esetekben a válaszok a lehetséges kombinációk között szóródtak.

A 62 megkérdezett 22,6%-a (14 fő) válaszolta, hogy két évnél régebben érettségizett. Ez abból a szempontból lehet érdekes, hogy minél régebben érettségizett valaki, annál távolabb kerülhet attól, hogy továbbtanuljon. Ezért is fontos megvizsgálnunk, hogy mi motiválta ezt a 14 személyt – akik két évnél régebben érettségiztek – az előkészítőn való részvételre.

Az ebben a csoportban vizsgált személyek válaszaikban az összes lehetséges választ megjelölték különféle kombinációkban, kivéve a családi környezettől való eltávolodás lehetőségét. Leginkább a magasabb jövedelem elérése, legkevésbé pedig a környezettől érkező elvárás befolyásolja a megkérdezettek e csoportját. A 14 fős csoport tagjainak válaszai között a magasabb jövedelem szempontja 10-szer fordult elő (ez az összes előfordult, 47 válasz 21,3%-a). A környezettől érkező elvárás szempontja mindössze kétszer szerepelt a válaszok között, ami az összes előfordult válasz 4,3%-a.

Ezekén kívül azonban a presztízs, a kapcsolatépítés, a bizonyítási igény, valamint a tudásszerzés szintén gyakori tényezők a továbbtanulás motivációjánál. A magasabb presztízsű állás betöltésének

válaszlehetősége kilencszer (19,1%), a kapcsolatépítés lehetősége és a bizonyítás igénye szintén kilencszer, a tudásszerzés lehetősége nyolcszor (17%) fordult elő a válaszok között.

4. Teljesítménymotivációs összefüggések

A kérdőíves vizsgálat során az elért teljesítmények hátterének és eredetének megállapítására az ún. attribúciós modellt (Weiner et al., 1972., Meyer et al., 1973.) alkalmaztuk. A modell a teljesítménymotivációt méri a siker- és kudarcélmények okainak feltárásával (azaz azt vizsgálja, hogy a megkérdezettek elért sikereiknek és megélt kudarcaiknak milyen okokat tulajdonítanak).

A modell alapvetően négy típust különböztet meg:

1. *Teljesítménymotiváltak* nevezi azokat, akik sikereiket és kudarcaikat (vagyis elért teljesítményeiket) saját képességeiknek és képesítéseiknek, a befektetett energia mértékének tulajdonítják. Az elért eredményeket tehát belső, önmagukban rejlő okokra vezetik vissza.
2. A *sikerorientáltak* – az előző típushoz hasonlóan – belső okoknak tulajdonítják sikereiket, kudarcaikért azonban a külvilágot hibáztatják (mások akadályozták őket, nem volt szerencsájük, stb.). A kudarcot gyakran akkor is külső tényezőkre vezetik vissza, amikor pedig részük van abban.
3. A *kudarckeresők* (a kudarcfélelem által motiváltak) sikereiket inkább külső okoknak (pl. a szerencsének) tulajdonítják, és saját képességeiket, erőfeszítéseiket kevésbé vagy egyáltalán nem ismerik el, még fokozott sikerélmény esetén sem. Kudarcaikért viszont gyakran kizárólag önmagukat hibáztatják. A típus kialakulása mögött a tanult tehetetlenség jelensége áll, amikor a környezet tartósan megakadályozza, vagy teljesen lehetetlenné teszi a kudarcok kiküszöbölését.
4. A *siker- kudarckerülők* a sikert is és a kudarcot is leginkább külső okoknak tulajdonítják. A típus mögött szintén a tanult tehetetlenség áll, azonban a kudarckeresőkhöz képest ők inkább a passzivitásba menekülnek. A teljesítmény iránti késztetésük gyenge, de a kudarcot sem keresik.

Az egyes típusok tisztán önmagukban nem léteznek. Kialakulásukban erőteljes szerepet játszik a környezet hatása is: a környezettől érkező visszajelzés rögzíti az egyéni teljesítményt, és ezzel befolyásolja az egyén új helyzetekkel, kihívásokkal szemben alkalmazott stratégiáit.

A teljesítménymotivációt két dimenzióban mértük: egyrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezettek minek tulajdonítják saját, személyes sikereiket és kudarcaikat (ezt mutatja a 4.

tábla). Másrészt azt szeretnénk volna megtudni, hogy ezek a fiatalok mit gondolnak általában, az emberekre vonatkoztatott siker-és kudarcélmények okairól (5. tábla). Az alábbiakban a teljesítménymotivációra vonatkozó kérdés eredményeit ismertetjük.

Az 56 válaszadó többsége szerint (94,6%) a *személyes siker* a saját ügyességtől és a teljesítménytől függ. A megkérdezett fiatalok 5,7%-a tulajdonítja ezt a kérdést a szerencsének. A *személyes kudarc* tekintetében a megkérdezettek többsége (69,8%) úgy véli, hogy a kudarcélmény elsősorban a kevés erőfeszítésnek, illetve annak tulajdonítható, hogy nem tesz meg mindent az adott ügy érdekében. Viszonylag magas azok aránya is, akik úgy gondolják, hogy személyes kudarcuk külső okokra vezethető vissza: szerencsétlenségükből adódnak, illetve abból, hogy mások megnehezítik a dolgukat (30,2%).

A 60 válaszadó többsége szerint (88,3%) az *emberek sikerei* saját teljesítményüknek és ügyességüknek köszönhetőek, és csak kevesen gondolják azt, hogy a szerencsén múlik (11,7%). A vizsgált személyek szerint az *emberek kudarcai* elsősorban a kevés erőfeszítésnek tudható be, vagy annak, hogy nem tesznek meg mindent az adott ügy érdekében. Ezt a válaszadók 73,3%-a gondolja így. A válaszadók 26,7%-a szerint a kudarcok valamilyen szerencsétlenség következtében érik az embert.

4. tábla

Az Ön személyes sikerei	Az Ön személyes kudarcai		Összesen
	szerencsétlenség, mások nehezítik dolgukat	kevés erőfeszítést tesz, vagy nem tesz meg mindent	
saját ügyesség, teljesítmény	2. cella 16 fő 30,2%	1. cella 34 fő 64,2%	50 fő 94,3%
szerencse	3. cella 0 fő 0,0%	4. cella 3 fő 5,7%	3 fő 5,7%
Összesen	16 fő 30,2%	37 fő 69,8%	53 fő 100,0%

5. tábla

Az emberek sikerei	Az emberek kudarcai		Összesen
	szerencsétlenség, mások nehezítik dolgukat	kevés erőfeszítést tesz, vagy nem tesz meg mindent	

saját ügyesség, teljesítmény	2. cella 12 fő 20,0%	1. cella 41 fő 68,3%	53 fő 88,3%
szerencse	3. cella 4 fő 6,7%	4. cella 3 fő 5,0%	7 fő 11,7%
Összesen	16 fő 26,7%	44 fő 73,3%	60 fő 100,0%

A fentiek alapján elmondható, hogy a megkérdezettek többsége inkább *teljesítménymotivált*, mert az emberek siker-és kudarcélményeit, valamint saját sikereiket és kudarcaikat elsősorban belső okoknak tulajdonítják: a siker és a kudarc egyaránt a saját ügyességtől és a saját teljesítménytől függ (ld.: 4. tábla/1. cella: 64,2% és 5. tábla/1. cella: 68,3%).

A mintában viszonylag magas a *sikerorientált* gondolkodásúak aránya is. Szerintük az emberek sikerei és saját sikereik is a saját ügyességtől és teljesítménytől függenek, ám kudarcélményeikért valamilyen szerencsétlenséget tesznek felelőssé, illetve azt, hogy mások megnehezítik dolgukat. (ld.: 4. tábla/2. cella: 30,2% és 5. tábla/2. cella: 20%).

A személyes életet tekintve *siker- kudarcakerülők* nincsenek a mintában (ld.: 4. tábla/3. cella). A válaszadók 6,7%-a gondolja, hogy általában az emberek sikerei és kudarcai egyaránt külső okoknak (pl.: szerencsének vagy szerencsétlenségnek) tulajdoníthatók (ld.: 5. tábla/3. cella).

A megkérdezettek között alacsony a *kudarckeresők* aránya: a személyes vonatkoztatási rendszerben mindössze a válaszadók 5,7%-a gondolja, hogy egyéni sikerei inkább a szerencsének köszönhetőek, viszont megélt kudarcai a kevés erőfeszítés miatt, illetve azért következtek be, mert nem tett meg mindent az adott ügy érdekében (ld.: 4. tábla/4. cella). Az emberekre vonatkoztatva ezt a kérdést, ugyanannyi kudarcskeresőt találunk a mintában, mint a személyes életet tekintve (ld.: 5. tábla/4. cella: 5%).

5. A továbbtanulás támogatása a megkérdezettek környezetében

A környezetünkben előforduló személyek csoportosítására 8 kategóriát állítottunk fel a kérdőívben: apa, anya, testvér(ek), egyéb rokon(ok), barát(ok), munkatársa(ak), tanár(ok), más ismerős(ök). A megkérdezettek hatfokú skálán jelölhették meg, ki milyen mértékben támogatja felsőfokú intézményben való továbbtanulásukat. A skála fokai a következők voltak: egyáltalán nem támogatja, nem támogatja, semleges (nem foglal állást), támogatja, nagyon támogatja, nincs ilyen jellegű

viszonya. Az alábbiakban a két szélső és a középső kategóriák (azaz a nagyon támogatja, a semleges és az egyáltalán nem támogatja kategóriák) eredményeiből felállított rangsort ismertetjük.

A megkérdezettek közül a legtöbben elsőként a szűk értelemben vett családtagokat jelölték meg olyannak, akik *nagyon támogatják a továbbtanulást* (6. tábla).

6. tábla

Rangsor	Csoport	Az adott kérdésre válaszolók összlétszáma	Az összes válaszadóból hányan jelölték meg az adott csoportot	
			Fő	%
1	Anya	60	43	71,7
2	Apa	54	27	50,0
3	Testvér	58	26	44,8
4	Tanár	57	23	40,4
5	Barát	57	12	21,1
6	Egyéb rokon	58	12	20,7
7	Ismerős	57	10	17,5
8	Munkatárs	46	7	15,2

A munkatársak részéről érkező támogatottság ebben a rangsorban az utolsó helyen szerepel: a válaszadók közül heten (15,2%) jelölték meg őket olyannak, akik nagyon támogatják a megkérdezett továbbtanulási szándékát. Valószínűsíthető, hogy ez az érték elsősorban azért alacsony, mert a megkérdezettek többsége a lekérdezés idején még nem dolgozott.

A továbbtanuláshoz *semlegesen viszonyulók* közül az ismerősöket és a rokonokat lehet kiemelni első helyen (7. tábla)

7. tábla

Rangsor	Csoport	Az adott kérdésre válaszolók összlétszáma	Az összes válaszadóból hányan jelölték meg az adott csoportot	
			Fő	%
1	Ismerős	57	14	24,6
2	Egyéb rokon	58	14	24,1
3	Munkatárs	46	7	15,2
4	Barát	57	8	14,0
5	Testvér	58	7	12,1

6	Apa	54	4	7,4
7	Tanár	57	4	7,0

Az édesanyjáról senki nem mondta, hogy semlegesen viszonyulna ehhez a kérdéshez.

A továbbtanulást egyáltalán nem támogatók csoportjából az apák emelhetők ki elsőként, de őket is mindössze a válaszadók 9,3%-a jelölte meg (8. tábla).

8. tábla

Rangsor	Csoport	Az adott kérdésre válaszolók összlétszáma	Az összes válaszadóból hányan jelölték meg az adott csoportot	
			Fő	%
1	Apa	54	5	9,3
2	Egyéb rokon	58	3	5,2
3	Munkatárs	46	2	4,3
4	Tanár	57	2	3,5
5	Ismerős	57	2	3,5
6	Anya	60	2	3,3
7	Barát	57	1	1,8
8	Testvér	58	1	1,7

A táblázatokból látszik, hogy a megkérdezett fiatalok továbbtanulási szándéka alapvetően nem ütközik ellenállásba környezetükben, de a különféle csoportok eltérő mértékben támogatják ez irányú elképzeléseiket.

6. A felvételi előkészítővel kapcsolatos információk

1 Milyen tantárgyakból vett részt előkészítőn

A megkérdezett tanulók válaszait összesítve kiderült, hogy a legtöbben történelem és magyar tantárgyakból vettek részt előkészítőn (a történelmet 28 esetben jelölték meg, a magyart pedig 24 esetben). A szociálpedagógiát 11-en választották. A legkevesebben jog és matematika tantárgyakból jártak felvételi előkészítőre, e tárgyak 2-2 esetben szerepeltek a válaszok közt.

Az 57 válaszadó közül a legtöbben két helyre adták be felvételi jelentkezési lapjukat (36,8%). Egy helyre a válaszadók 28,1%-a, három helyre 22,8%-a jelentkezett.

A megkérdezettek első helyen összesen 19-féle felsőoktatási intézményt jelöltek meg. A válaszok között leggyakrabban a Debreceni Egyetem, az ELTE, a Nyíregyházi Főiskola és a Pécsi Tudományegyetem fordult elő, ami annak is tulajdonítható, hogy ez utóbbi három intézmény tartotta az előkészítőket.

2 *Hogyan értesült az előkészítőről?*

Az 59 válaszadó közül az előkészítőről a legtöbben (37,3%) az iskolájukban értesültek. A válaszadók 27,1%-a ismerősétől hallott a kurzusról, 20,3%-ot a kisebbségi önkormányzat informált. 13,6%-uk roma érdekvédelmi szervezettől értesült az előkészítőről, 1,7%-uk pedig egyéb úton jutott az információhoz.

3 *Az előkészítő foglalkozások gyakoriságára vonatkozó vélemények*

A 60 válaszadó közül az előkészítő foglalkozásokat a legtöbben (83,3%) megfelelő gyakoriságúnak tartották. 11,7%-uk szerint túl ritkán, 5%-uk szerint túl sűrűn voltak megtartva a foglalkozások.

Az 58 válaszadó közül a foglalkozások időpontját a legtöbben (60,3%) megfelelőnek tartották, részben megfelelt 24,1%-nak, nagyon megfelelt 13,8%-nak. 1,7% nem tartotta megfelelőnek az időpontokat.

Az előkészítőn a válaszadók 25,9%-a minden alkalommal jelen volt, a résztvevők 56,9%-a mindössze egy-két alkalommal hiányzott. A válaszadó fiatalok 8,6%-a egy-két alkalomnál többször, de az összes alkalom felénél kevesebbszer hiányzott. Ugyanennyien a foglalkozások több mint felén nem voltak jelen. (Megjegyzés: Az előkészítő foglalkozások idejére vonatkozóan azt tudjuk, hogy minden tantárgyból 100 órás volt a felkészítés, heti 1-2 alkalommal a diákok igényeihez és tanulási üteméhez igazodva. Ebből adódóan a különböző intézmények eltérő időben és mennyiségben tarthatták meg a foglalkozásokat, így az összes alkalomra vonatkozó adat nem áll rendelkezésünkre.)

4 *Mulasztások*

A hiányzások legfőbb okaként a 44 válaszadó többnyire családi, illetve iskolai okokat jelölt meg válaszaiban: családi ok miatt a válaszadók 29,5 %-a, iskolai ok miatt 27,3%-a maradt távol. A válaszadók 2,3%-a érdektelenség miatt, 6,8%-a munkahelyi problémák miatt, 4,5%-a pedig az

előkészítő helyszínének nehéz megközelíthetősége miatt hiányzott. A válaszok között magas arányban szerepel az „egyéb” kategória is. Ezt a válaszadók 29,5%-a (13 fő) jelölte meg. Az egyéb kategória szöveges válaszainak elemzéséből kiderült, hogy betegség miatt az ebben a kategóriában szereplők (azaz a 13 személy) 84,6%-a hiányzott az előkészítő foglalkozások valamelyikéről.

5 *Tanulási nehézségek*

Az 56 válaszadó közül a megkérdezettek többségének az előkészítő ideje alatt nem akadtak nehézségei a tanulással (66,1%). Azok, akiknek gondot jelentett a tanulás (19 fő, 33,9%) legfőbb okként korábbi ismereteik hiányosságát (a 19 fő 31,6%-a), az időhiányt (26,3 %), a tananyag mennyiségét (21,1%), valamint környezetük gátló hatását (10,5%) említették. A válaszadók 5,3%-ának a tananyag érthetatlensége miatt, szintén 5,3%-nak pedig egyéb okok miatt voltak gondjai a tanulással.

6 *Az előkészítővel kapcsolatos elégedettség*

A kérdőív e részében az előkészítő résztvevőinek elégedettségét mértük ötfokú skála segítségével. A válaszadókat arra kértük, értékeljék a felvételi szempontjából a kapott anyag mennyiségét, minőségét, a tanárok felkészültségét, a számonkérés módját és mennyiségét, a tanárokkal való viszonyt, a diáktársakkal való viszonyt, valamint az NCsSzI munkáját. A skála fokai a következők voltak: nagyon elégedetlen, elégedetlen, semleges, elégedett, nagyon elégedett. Az alábbiakban az egyes kérdésekre kapott válaszok eredményeit ismertetjük.

A felvételi szempontjából az előkészítőn kapott információ mennyiségével az 59 válaszadó 10,2%-a nagyon elégedett volt. A válaszadók többsége elégedett volt (64,4%), 18,6% semlegesnek ítélte, 5,1%-uk volt elégedetlen, 1,7%-a nagyon elégedetlen.

Az előkészítőn kapott anyag minőségével a 60 válaszadó 20%-a nagyon elégedett, több mint fele (53,3%) elégedett volt. Semlegesnek ítélte a válaszolók 11,7%-a, elégedetlen volt 15%-uk, nagyon elégedetlen senki nem volt.

A tanárok felkészültségét illetően az 59 válaszoló fiatal 40,7%-a nagyon elégedett, 39%-a elégedett volt. Semlegesnek vélte a vizsgált csoport 16,9%-a. A tanárok felkészültségével a válaszadók 1,7%-a volt elégedetlen, és szintén 1,7%-a volt nagyon elégedetlen.

A számonkérés módjával az 58 válaszadó 19%-a nagyon elégedett, 36,2%-a elégedett volt. A válaszadók 31%-a semlegesnek ítélte, 12,1%-uk volt elégedetlen, és 1,7%-a nagyon elégedetlen.

A számonkérés mennyiségével az 57 válaszadó 14%-a volt nagyon elégedett, 45,6%-a elégedett. A válaszadók 29,8%-a semlegesnek vélte, elégedetlen 7%-uk, nagyon elégedetlen 3,5%-uk volt.

Az 59 válaszadó a tanárokkal kialakult viszonytal többnyire nagyon elégedett (37,3%), ill. elégedett (39%) volt. Semlegesnek ítélte a kapcsolatot 20,3%-uk. Elégedetlen senki nem volt, nagyon elégedetlen 3,4%.

A diáktársakkal kialakult viszonytal az 59 válaszoló tanuló 28,8%-a nagyon elégedett, 50,8%-a elégedett volt. A válaszadók 15,3%-a semlegesnek ítélte diáktársaihoz való viszonyát. Elégedetlen 3,4%-uk, nagyon elégedetlen 1,7%-uk volt.

Az előkészítőt a Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet romaügyi szakreferense koordinálta. Az intézet munkájával a válaszadók többsége (64,4%) nagyon elégedett, ill. elégedett volt (25,4%). Semlegesnek vélte ezt a kérdést 6,8%-uk, elégedetlen 3,4%-uk volt. Az intézet munkájával nagyon elégedetlen senki nem volt.

A fentiekben leírtakat a 9. tábla foglalja össze.

9. tábla

Az elégedettség dimenziói	Az elégedettség mértéke					Összes válaszoló
	nagyon elégedetlen	elégedetlen	semleges	elégedett	nagyon elégedett	
A felvételi szempontjából a kapott anyag mennyiségével	1 fő 1,7%	3 fő 5,1%	11 fő 18,6%	38 fő 64,4%	6 fő 10,2%	59 fő 100,0%
A felvételi szempontjából a kapott anyag minőségével	–	9 fő 15,0%	7 fő 11,7%	32 fő 53,3%	12 fő 20,0%	60 fő 100,0%
A tanárok felkészültségével	1 fő 1,7%	1 fő 1,7%	10 fő 16,9%	23 fő 39,0%	24 fő 40,7%	59 fő 100,0%
A számonkérés módjával	1 fő 1,7%	7 fő 12,1%	18 fő 31,0%	21 fő 36,2%	11 fő 19,0%	58 fő 100,0%
A számonkérés mennyiségével	2 fő 3,5%	4 fő 7,0%	17 fő 29,8%	26 fő 45,6%	8 fő 14,0%	57 fő 100,0%
A tanárok Önhöz való viszonyával	2 fő 3,4%	–	12 fő 20,3%	23 fő 39,0%	22 fő 37,3%	59 fő 100,0%
A diáktársaihoz való viszonyával	1 fő 1,7%	2 fő 3,4%	9 fő 15,3%	30 fő 50,8%	17 fő 28,8%	59 fő 100,0%
Az NCSSZI munkájával	–	2 fő 3,4%	4 fő 6,8%	15 fő 25,4%	38 fő 64,4%	59 fő 100,0%

7 Az előkészítővel kapcsolatos tapasztalatok

A kérdőíves felmérésben megkérdeztük a diákokat az előkészítővel kapcsolatos pozitív és negatív tapasztalataikról. Összesen 75 válasz érkezett 51 főtől (egy személy több választ is adhatott). A

válaszokat kétfelé bontottuk: pozitív visszajelzésnek 61 válasz (81,3%), negatív visszajelzés 14 válasz (18,7%) minősült.

A pozitív tapasztalatokat tartalmazó válaszok közül a legtöbb a tanárok felkészültségére vonatkozott (18%). Viszonylag magas azon válaszok aránya is, amelyek az előkészítőn oktató tanárok és a résztvevő diákok barátságosságát hangsúlyozták (13,1%). Ugyanannyi válasz érkezett a tanárok naprakész tudásával (11,5%) és a felvételin előforduló típusfeladatok megismerésével (11,5%) kapcsolatban. Kevéssel maradnak le ezek mögött azok a válaszok, amelyek az előkészítővel kapcsolatos pozitívumként az új ismeretek megszerzését tartalmazták (9,8%).

A válaszok 4,9%-ában az új ismeretségek, új kapcsolatok kialakítását említették a diákok, 3,3%-ában pedig azt, hogy az újonnan kapott információk segítséget nyújtottak annak felismerésében, miben kell még fejlődniük. Szintén 3,3%-ban rögzítették pozitívumként, hogy a diákokat nem érte megkülönböztetés roma származásuk miatt.

A következőkben felsorolt válaszok mindegyike egyszer fordult elő. Ezek szerint: az előkészítő segített a nem romák közé való beilleszkedés megtanulásában; a romák összetartását erősítette; a kérdezett megtapasztalhatta, milyen a főiskolai élet; a romák és a nem romák egy csoportban tanultak; a kis létszámú csoport elősegítette, hogy gyorsan és hatékonyan lehetett haladni a tananyaggal; az órai anyagról kiosztott összefoglaló vázlat megkönnyítette a tanulást; a heti két foglalkozás elegendő volt az ismeretek elsajátításához.

Szintén egy válasz vonatkozott az előadások érdekességére és színvonalasságára. Egyszer említette valaki a válaszadók közül, hogy sikerült hamar összebarátkoznia a többiekkel. Egy válasz kapcsolódott a már meglévő ismeretek rendszerezéséhez, egy jelzés pedig ahhoz, hogy az előkészítő az érettségire történő felkészülésben segített. Egyszer került említésre pozitívumként az órák menete, illetve az összeállított tananyag. Egy válasz tartalmazta, hogy az előkészítőt szervező koordinátor munkájával nagyon elégedett volt a megkérdezett. Szintén egy válasz hangsúlyozta, hogy a válaszadó számára az előkészítő térítésmentessége tette lehetővé a kurzuson való részvételt.

A negatív tapasztalatok tekintetében összesen 14 válaszról beszélhetünk. Ezek között kevés olyan akad, ami ugyanazt a negatívumot említi. A beérkezett válaszok 14,3%-a vonatkozott arra, hogy a megkérdezetteknek a lakóhelyükről gondot okozott az előkészítő helyszínére való eljutás. Szintén 14,3%-ban említették, hogy bizonyos felvételi követelményeket tekintve nem volt megfelelő az

előkészítő anyaga. Ugyanennyi válasz tartalmazta, hogy a megkérdezett nem kapott időben értesítést az előkészítőről, illetve az előkészítővel kapcsolatos információk nem jutottak el hozzá időben.

A következőkben ismertetett válaszok egyszer fordultak elő, ezek külön-külön a negatív válaszok 7,1%-át adják. Egyikük a tanár-diák és a diák-diák közötti hideg, barátságtalan kapcsolatot említette. Egy másik – a tananyag menetét tekintve – a tanárok rugalmatlanságára vonatkozott. Egy válasz tartalmazta azt, hogy a megkérdezettnek nehéz volt az új, idegen emberekkel való ismerkedés. Szintén egyszer került említésre, hogy a levelező rendszerű előkészítő – jellegéből adódóan – nehezítette a kapcsolattartást mind a diáktársakkal, mind a tanárokkal. Egy válasz tartalmazta, hogy a romák kiközösítik a nem roma származású diákokat. Volt, aki úgy érezte, neki nem sokat segített az előkészítő. Akadt olyan válasz is, amely szerint egyhangúak, unalmasak voltak az órák, ill. amelyik nehezményezte, hogy kevés volt az óraszám, így nem jutott idő mindent részletesen tárgyalni.

7. A megkérdezettek foglalkozása

A fentiekben már ismertettük azt, hogy az előkészítőn részt vettek közül többen – egyebek között – azért választották a továbbtanulás útját, mert bizonyítani szeretnék, hogy a romák is megállják a helyüket értelmiségi pályán. Ebből a szempontból érdekes megvizsgálni, hogy a megkérdezettek jelenleg mivel foglalkoznak.

Az 56 válaszadó 55,4%-ának még soha nem volt állása. Azok közül, akik dolgoznak, a legtöbben szellemi munkát végeznek, alkalmazottként (12,5%). A lekérdezés idején a válaszadók 5,4%-a segéd- vagy betanított munkát végzett, 3,6%-uk mezőgazdasági fizikai munkásként, 1,8%-uk pedig szakmunkásként dolgozott. A válaszadók 21,4%-áról nem derült ki, milyen munkát végzett a vizsgálat idején.

Azok magas aránya, akiknek még soha nem volt állása, elsősorban abból adódik, hogy a válaszadó 60 személy közül legtöbben (60%) még nappali tagozaton tanulnak, és nem dolgoznak.

A megkérdezettek közül mindenki fontosnak tartja a továbbtanulást, és senki nem válaszolta azt, hogy nem akar továbbtanulni. A továbbtanulással kapcsolatos attitűdök alakulásában a családi háttérnek jelentős szerepe lehet. Ezért a továbbiakban érdemes megvizsgálnunk a válaszadók szüleinek iskolai végzettségét is.

8. A megkérdezettek szüleinek iskolai végzettsége

Az 57 válaszadó édesapjának iskolai végzettségét tekintve 8 általános iskolai osztállynál kevesebbet 4 fiatal édesapja végzett (7%). Általános iskolai végzettsége 14 résztvevő édesapjának van, ők a minta 24,6%-át alkotják; heten (12,3%) szakmunkásképzőbe jártak, de tanulmányaikat nem fejezték be. Az édesapák közül a legtöbben (27 fő, 47,4%) szakmunkás végzettséggel rendelkeznek. Egy fő (1,8%) félbehagyta gimnáziumi tanulmányait. Három válaszadó édesapja rendelkezik gimnáziumi érettségivel (5,3%), és egy apának van egyetemi végzettsége. (10. tábla)

10. tábla

Apa legmagasabb iskolai végzettsége	Fő	%
kevesebb mint 8 általános	4	7,0
8 általános	14	24,6
befejezetlen szakmunkásképző	7	12,3
szakmunkásképző	27	47,4
befejezetlen gimnázium	1	1,8
gimnáziumi érettségi	3	5,3
egyetem	1	1,8
Összesen	57	100,0

Az 57 válaszadó édesanyjának iskolai végzettségét tekintve kevesebb mint 8 általános iskolai osztállyal 7 anya (12,3%) rendelkezik. Általános iskolai végzettsége 25 fiatal (43,9%) édesanyjának van. Szakmunkásképzőbe járt, de nem fejezte be tanulmányait egy résztvevő (1,8%) édesanyja. 17 válaszadó (29,8%) édesanyjának van szakmunkásképző végzettsége. Szakközépiskolai érettségije egy fiatal édesanyjának van. Befejezetlen gimnáziumi tanulmányokkal két résztvevő (3,5%) édesanyja rendelkezik. Főiskolai végzettsége szintén két fő édesanyjának van. Egyéb iskolai végzettséggel (például tanfolyam, szakiskola) két válaszadó édesanyja rendelkezik. (11. tábla)

11. tábla

Anya legmagasabb iskolai végzettsége	Fő	%
kevesebb mint 8 általános	7	12,3
8 általános	25	43,9
befejezetlen szakmunkásképző	1	1,8
szakmunkásképző	17	29,8
szakközépiskolai érettségi	1	1,8
befejezetlen gimnázium	2	3,5
főiskola	2	3,5
egyéb	2	3,5
Összesen	57	100,0

A vizsgálatban megkérdezettek szüleinek iskolai végzettségét tekintve elmondható, hogy az apák általában magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az anyák. Az előkészítő résztvevőinek iskolai pályáját tekintve a megkérdezettek szüleikhez képest felfelé mobilak.

9. Jövedelem, lakhatási viszonyok

Arra a kérdésünkre: jelenleg van-e munkaviszonya az édesapjának, 53 fiatal válaszolt. E szerint az apák 56,6% a vizsgálat idején nem rendelkezett munkaviszonnyal, 41,5%-nak volt munkája. Egy válaszadónk (1,9%) nem tudta, dolgozik-e az édesapja.

Az édesanyák foglalkoztatottságára vonatkozó kérdésre 57-en válaszoltak. Az anyák 57,9%-ának a lekérdezés idején nem volt munkaviszonya, 42,1%-nak volt munkája.

Az alábbi, 12. táblázat összesítve mutatja, hogy a megkérdezettek szülei milyen arányban rendelkeznek / nem rendelkeznek munkaviszonnyal. Jól látható, hogy az 50 válaszadó 38%-ának se édesanyja, se édesapja nem rendelkezett a lekérdezéskor munkaviszonnyal. Szintén magas azon válaszadók aránya, aki esetében csak az egyik szülőnek volt munkája a vizsgálat idején (34%).

12. tábla

Munkaviszony	Van-e jelenleg munkaviszonya édesanyjának?	Összesen

		nem	igen	
Van-e jelenleg munkaviszonya édesapjának?	nem	19 fő 38,0%	9 fő 18,0%	28 fő 56,0%
	igen	8 fő 16,0%	13 fő 26,0%	21 fő 42,0%
	nem tudja	0 fő 0,0%	1 fő 2,0%	1 fő 2,0%
Összesen		27 fő 54,0%	23 fő 46,0%	50 fő 100,0%

A 62 megkérdezett közül a legtöbben (27,4%) szüleikkel, vagy szüleikkel és testvéreikkel (27,4%) élnek együtt. A válaszadók 12,9%-a valamelyik szülővel és testvérrel él együtt, 8,1% a házastársával, 6,5% valamelyik szülőjével. A válaszolók 3,2%-a lakik nevelőszülővel, és szintén ennyien élnek egyedül. A válaszadók fennmaradó 11,2%-a egyéb kombinációkat jelölt meg arra vonatkozóan, hogy kikkel él együtt.

60 válaszadó közül egy személynek (1,7%) nincs testvére. A megkérdezettek többségének (36,7%) egy, 20%-ának kettő, 13,3%-ának három, 20%-ának négy testvére van. A válaszoló fiatalok közül egy főnek van öt, további egy személynek hat, szintén egy személynek hét testvére, és ketten számoltak be kilenc testvérről.

A 61 válaszadó közül a legtöbben négy-, illetve ötfős háztartásban élnek (négyfős háztartásban a válaszadók 39,3%-a, ötfős háztartásban a válaszadók 24,6%-a él.) Viszonylag magas azok aránya is, akik háromfős háztartásban élnek (19,7%). Kétfős háztartásban a válaszadók 8,2%-a él. A válaszadók fennmaradó 8,2%-a az egy-, a hat- és a hétfős háztartások között szóródik.

A megkérdezettek jelentős többsége (79%) saját, családi tulajdonú házban vagy lakásban él. Három személy lakik bérelt lakásban, és ugyanennyi önkormányzati bérlemben. Szintén hárman válaszolták azt, hogy kollégiumban is laknak, és ennyien rendelkeznek egyéb lakásmegoldással. Munkásszálláson egy válaszadó él.

A megkérdezettekkel egy háztartásban élők átlagos havi jövedelme 82 850 Ft. Az egyes háztartások jövedelme 7 000 Ft és 677 000 Ft között szóródik.

Az 59 válaszadó közül összesen 24-en (40,7%) kapnak havonta tanulmányi ösztöndíjat. 35 fiatal (59,3%) nem részesül ilyen jellegű juttatásban. Az ösztöndíjasok átlagosan 13 180 Ft-ot kapnak havonta. Az ösztöndíjak legkisebb összege havi 3 000 Ft, a legmagasabb összeg 70 000 Ft. Az

esetek többségében (22 esetben, 81,5%) a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány a támogatást nyújtó szervezet, 5 esetben (18,5%) pedig egyéb szervezet a támogató. Mivel a válaszadók közül 24 fiatal kap tanulmányi ösztöndíjat, viszont a támogatást nyújtó szervezeteknél összesen 27 érvényes választ jelöltek meg, feltételezhető, hogy valaki(k) egyszerre több helyről kap(nak) támogatást.

A megkérdezettek havonta átlagosan 24 750 Ft-tal gazdálkodnak. A rendelkezésre álló összeg legalacsonyabb értéke 1 000 Ft, a legmagasabb 135 000 Ft.

Az 59 válaszadóból senki nem gondolja, hogy kortársaihoz képest anyagi helyzete kiemelkedően jó, vagy nagyon jó lenne. 3,4%-uk jónak ítéli anyagi helyzetét. A legtöbben (52,5%) átlagosnak gondolják azt. Viszonylag magas azok aránya is, akik az átlagnál rosszabbnak ítélik anyagi körülményeiket (30,5%). A válaszadók 11,9%-a véli úgy, hogy anyagi helyzete rossz. Egy személy saját megítélése szerint kiemelkedően rossz anyagi körülmények között él. (13. tábla)

13. tábla

Hogyan látja anyagi helyzetét kortársaihoz képest?	Fő	%
jó	2	3,4
átlagos	31	52,5
az átlagnál rosszabb	18	30,5
rossz	7	11,9
kiemelkedően rossz	1	1,7
Összesen	59	100,0

10. Ki tekinthető romának?

A kérdőívben kitértünk arra, hogy a vizsgált roma származású fiatalok kit tartanak romának. A következő válaszlehetőségek közül többet is megjelölhettek: akit a környezet annak tart / aki magát annak vallja / akinek mindkét szülője az / akinek egyik szülője az / aki roma környezetben nőtt fel / aki képviseli a roma hagyományokat.

A megkérdezettek közül a legtöbben (33,9%) egyedüli válaszként jelölték meg azt a lehetőséget, amely szerint romának tekinthető az a személy, aki magát annak vallja. A nemek arányát vizsgálva azt találjuk, hogy a 39 válaszoló nő közül tíz fiatal (azaz a 39 fő 25,6%-a) vélekedik így, a 20 válaszoló férfi közül szintén tíz tanuló (azaz a 20 fő 50%-a) gondolja ezt.

Viszonylag magas annak a válasznak az aránya is, amely szerint romának tekinthető az a személy, akinek mindkét szülője roma származású (21%). A válaszadó nők körében heten (azaz a 39 fő

17,9%-a) vannak ezen a véleményen, az összes válaszoló férfi közül pedig hatan (azaz a 20 fő 30%-a) vélekednek így erről a kérdésről.

A válaszadók 9,7%-a gondolja úgy, hogy romának tekinthető az, aki magát annak vallja és akinek a szülei is roma származásúak. A nők közül öt tanuló (azaz a 39 fő 12,8%-a) gondolja ezt, a férfiak közül mindössze egy fiatal (azaz a 20 fő 5%-a) válaszolta ezt.

Az alábbi, 14. táblázat – amely a válaszadók nemek szerinti bontását nem tartalmazza – összefoglalja, hogy a válaszok milyen kombinációkban fordultak elő.

14. tábla

Adott kombinációt választók száma		Kit tekint romának					
		Akit a környezet annak tart	Aki magát annak vallja	Akinek mindkét szülője az	Akinek az egyik szülője az	Aki roma környezet-ben nőtt fel	Aki képviseli a roma hagyományokat
Fő	%						
1	1,6	igen					
1	1,6		igen	igen	igen	igen	igen
1	1,6		igen	igen	igen		igen
2	3,2		igen	igen	igen		
2	3,2		igen	igen			igen
6	9,7		igen	igen			
1	1,6		igen		igen		
2	3,2		igen				igen
21	33,9		igen				
1	1,6			igen	igen		igen
1	1,6			igen			igen
13	21,0			igen			
3	4,8				igen		
2	3,2					igen	
3	4,8						igen
2	3,2						
Σ 62	100,0						

11. Miben nyilvánul meg a roma származás?

Szerettük volna megtudni azt is, hogy a megkérdezett fiatalok szerint miben nyilvánul meg roma származásuk. A következő válaszlehetőségek közül egyszerre többet is megjelölhettek: beszélem a cigány nyelvet / ismerem, művelem a cigány kultúrát (képzőművészet, irodalom, zene, tánc) / támogatom, nyomon követem a cigány politikát / fenntartom a cigány hagyományokat (karácsony,

temetés, esküvő, keresztlő, étkezési szokások, stb.) / nem nyilvánul meg semmiben / követem a cigány öltözködési szokásokat.

A válaszadók 24,2%-a egyedüli válaszként jelölte meg, hogy a roma származás nem nyilvánul meg semmiben. A nemek arányát tekintve azt találjuk, hogy a 39 válaszadó nő közül 8 fiatal (azaz a 39 fő 20,5%-a) vélekedik így, míg a 20 válaszadó férfi közül hatan (azaz a 20 fő 30%-a) gondolják ezt.

A válaszadók 16,1%-a (10 fő) szerint a roma származás kizárólag a cigány hagyományok fenntartásában jelentkezik. A válaszadók ebben az esetben – egy fő nem válaszoló kivételével, azaz 9 fiatal – mind nők voltak.

A válaszoló fiatalok 9,7%-a véli úgy, hogy a roma származás egyedül abban nyilvánul meg, ha valaki támogatja, illetve nyomon követi a cigány politikát. Ezt az álláspontot a válaszadó nők közül öten (azaz a 39 fő 12,8%-a) képviselik, a férfiak közül mindössze egy személy (azaz a 20 fő 5%-a) válaszolta ezt.

Az előkészítőn részt vett fiatalok közül szintén ugyanekkora arányban (9,7%) gondolják, hogy a roma származás a cigány politika támogatása mellett a cigány kultúra ismeretében és annak művelésében nyilvánul meg. A nők közül négyen (a 39 fő 10,3%-a) vélekednek így, a férfiak csoportjából pedig ketten (a 20 fő 10%-a) gondolják ezt.

A 15. táblázat – amely a nemek szerinti bontást nem tartalmazza – összefoglalja, hogy a válaszok milyen kombinációkban fordultak elő.

15. tábla

Adott kombinációt választók száma		A roma származás megnyilvánulása					
		Beszélem a cigány nyelvet	Ismerem/művelem a cigány kultúrát	Támogatom, nyomon követem a cigány politikát	Fenntartom a cigány hagyományokat	Nem nyilvánul meg semmiben	Követem a cigány öltözködési szokásokat
Fő	%						
1	1,6	igen	igen	igen	igen		igen
2	3,2	igen	igen				
2	3,2	igen			igen		
2	3,2	igen					
3	4,8		igen	igen	igen		
6	9,7		igen	igen			
3	4,8		igen		igen		
2	3,2		igen				
3	4,8			igen	igen		

2	3,2			igen		igen	
6	9,7			igen			
10	16,1				igen		
15	24,2					igen	
5	8,1						
Σ 62	100,0						

12. Összegzés

A 2002/2003-as tanévben és a 2003/2004-es évben az előkészítőkön részt vettek körében végzett kérdőíves vizsgálatban 62 roma származású fiatal szerepelt. A mintában a nők magasabb arányt képviseltek a férfiak arányához képest.

A fiatalok többsége a vizsgálat idején 19 éves volt, és középiskolai tanulmányainak végén járt, ezért körükben a legtöbben még nem rendelkeztek munkaviszonnyal. Ezek a fiatalok többnyire községben élnek, de viszonylag magas a városban élők aránya is.

A megkérdezettek iskolai pályafutása többnyire szokványosan alakult: az általános iskola közvetlen befejezése után kezdték meg középiskolai tanulmányaikat. Érettségit adó iskolájukat a jó szakmai képzés miatt, valamint a lakóhely közelsége alapján választották. A legtöbben nappali tagozatos szakközépiskolában vagy gimnáziumban tanultak, tanulmányaik befejezéséig nem váltottak középiskolát, és osztályt sem ismételtek.

A továbbtanulásra legnagyobb részük elsősorban a magasabb jövedelem elérése miatt gondolt, valamint azért, mert bizonyítani szeretnék, hogy a romák képesek megállni a helyüket értelmiségi pályán.

A legtöbb válaszadó úgy gondolja, hogy a sikeres felvételi eredményért saját magának kell tennie, az elsősorban saját energiabefektetésén múlik. A továbbtanulás szándékát a megkérdezettek környezetében eltérő mértékben, de általában mindenki támogatja.

A diákok legnagyobb része a bölcsész (magyar, történelem) és a szociális (szociálpedagógia) szakok tantárgyaiból járt előkészítőre. A felvételi előkészítővel általában elégedettek voltak, főként a tanárok felkészültségét és lelkiismeretességét hangsúlyozták válaszaikban.

A válaszadók közül legtöbben saját, családi tulajdonú házban vagy lakásban élnek szüleikkel és testvéreikkel, jellemzően négyfős háztartásokban. A mintában szereplő fiatalok szüleik iskolai

végzettségéhez képest felfelé mobilak. A szülők jelentős hányada a lekérdezés idején nem rendelkezett munkaviszonnyal.

A megkérdezettek anyagi helyzetüket kortársaihoz képest többnyire átlagosnak, vagy annál rosszabbnak ítélik. 91,9%-uk részesül valamilyen támogatásban vagy ellátásban. Közülük 16 fiatal (25,8%) jelezte, hogy ő vagy a vele egy háztartásban élők közül valaki egyféle támogatásban részesül. 20-an (32,3%) kétféle, 14-en (22,6%) háromféle, 5-en (8,1%) négyféle támogatást kapnak. 2 résztvevő (3,2%) válaszolta, hogy ő vagy a vele egy háztartásban élők közül valaki ötféle támogatást kap. Az összes megkérdezett közül 5-en (8,1%) nem részesülnek semmilyen támogatásban vagy ellátásban.

A válaszadók többsége azt tekinti romának, aki magát annak vallja, illetve akinek mindkét szülője roma származású. A roma származás megnyilvánulásával kapcsolatban a leggyakrabban az a válasz fordult elő, amely szerint a roma származás nem nyilvánul meg semmiben, de magas volt annak a válasznak az aránya is, amely szerint a roma származás a cigány hagyományok fenntartásában mutatkozik.